УДК 81'23

Пахомова М.О.

НАПРЯМИ В СУЧАСНІЙ КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПОНЯТТЯ «КОНЦЕПТ»

У статті розглянуті основні напрями розвитку когнітивної лінгвістики. Висвітлено термін «концепт» та його багатогранність, окреслено його основні властивості.

Ключові слова: концепт, когнітивна лінгвістика, напрями когнітивної лінгвістики, властивості концептів.

The article deals with the main directions of the development of cognitive linguistics. The term concept and its variety are highlighted, and its main properties are defined.

Keywords: concept, cognitive linguistics, directions of cognitive linguistics, properties of concepts.

Мова завжди прагне відображати реалії повсякденності. Останні роки спостерігається підвищений інтерес до зв'язку мови та мислення, взаємодії синтаксису та семантики, вираження людського досвіду у свідомості.

Когнітивна лінгвістика з'явилася наприкінці 1970-х – на початку 1980х років. Її витоки сягають до робіт Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Л. Талмі. У своїх роботах вони приділили увагу таким аспектам, як обробка та передача інформації, способи її організації. Ці вчені стали просувати свої ідеї, які незабаром поповнили їх колеги, студенти. Серед них були Ж. Фоконье, М. Тернер, А. Голдберг. Ці ідеї стали інтернаціональними та широко розповсюдилися завдяки тому, що вчені із Західної та Центральної Європи також проявили інтерес до ідей ще нерозвиненої галузі науки. Цьому сприяли Р. Дірвен, Р. Радден, Б.Левандовська- Томащик [6, с.1,5].

Когнітивна лінгвістика займається вивченням семантичних одиниць, а саме їх репрезентацією у тому чи тому концепті. Взагалі когнітивна лінгвістика хоча і являється частиною мовознавства, але одночасно вона знаходиться на перетині таких царин науки, як нейропсихології, когнітивної психології. Завдяки цьому вона отримує інформацію щодо досліджень у цих галузях.

Через те, що це відносно нова наука, то щодо її спрямування не має спільної думки. Так само ведуться дискусії про термінологічний апарат когнітивної лінгвістики.

Існує декілька напрямів у когнітивній лінгвістиці. Серед них виділяють такі:

1. *Культурологічний* – концепти вивчаються як частина культури, використовується інформація з інших наукових галузей. Такі дослідження не є суто філологічними, а мова являється лише одним із носіїв інформації про концепт.
2. *Лінгвокультурологічний* – концепти розглядаються як елементи національної лінгвокультури.
3. *Логічний* – концепти аналізуються незалежно від їх мовної форми за допомогою логічних методів.
4. *Семантико-когнітивний* – зміст концепту заключений у граматичну та лексичну семантику мови.
5. *Філософсько-семіотичний* – вивчаються когнітивні засади знаковості [4, с.12].

Як зазначено вище, існує декілька підходів і кожен із них розглядає та трактує концепт з різних боків. З однієї позиції, це поняття тлумачиться як сукупність ментальних та психічних одиниць в нашій свідомості, віддзеркалює уміння та навички кожної людини

[3, с.89]. Інші ж дослідники наголошують на тому, що це явище зі складною структурою, яке піддається етнопсихологічному та лінгвокультурному впливу[5, с. 56].

Слідом за А. П. Загнітком ми визначаємо концепт як одиницю ментальних або психічних ресурсів свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає знання й досвід людини[2, с.99].

Проте більшість науковців погоджуються з думкою про те, що концепт має властивості. Серед них:

1. Існує багато шляхів «входу до концепту» через лексеми, фразеологічні одиниці, словосполучення, тощо.
2. Цінність вважається ключовим поняттям для визначення концепту, через те, що воно спирається на оцінку та актуальність.
3. Концепт належить мові, культурі та людській свідомості. У кожній зі сфер він представлений в особливій формі. Тому вчені зазначають про таку рису, як комплексність існування.
4. Концепти, що існують у колективній свідомості є ширшими, представлені більшою різноманітністю, ніж ті, що спираються на знання окремої людини.
5. Концепт знаходиться у свідомості людини та це зумовлює його умовність та нечіткість. Мислення людини відбувається за законами логіки. Концепт утворюються навколо сильного поняття у свідомості. Важлива інформація асоціюється з ядром, а менш актуальне буде відноситися до периферії.
6. Структура концепту є багатошаровою та непостійною. До чинних знань додаються нові [5, с. 50-53].

Концепт є складноструктурним об’єктом і для його опису будують так зване номінативне поле. Існує два шляхи розробки. Можна виокремити лише прямі номінації, синоніми до них. Таким чином буде утворене ядро номінативного поля. З іншого боку, можна не звужувати перелік та використати гіпоніми (родові поняття, назви класів). Для концепту, що досліджується, має бути обране ключове слово, яке б повною мірою виражало обраний концепт. До нього є певні вимоги: слово вживається часто, є стилістично-нейтральним та безоціночним.

Для встановлення номінативного ядра поля можна використати синоніми, проаналізувати контекст, в середині якого номінується обраний концепт, обираються номінації концепту.

Існує багато шляхів для встановлення периферії номінативного поля:

- Розгляд текстів художнього та публіцистичного жанрів. Шляхом суцільної вибірки з тексту вилучають приклади номінації концепту, його ознаки, які можна долучити до опису концепту. Обираються саме дані види текстів для того, щоб отримати найбільш яскраві та актуальні приклади.
- Лексичні одиниці, що можна віднести до периферії, мають такі риси: менш вживані, стилістично нейтральні, незалежність від контексту, не мають обмежень у використанні.
- Побудова деривaційного поля ключового слова дозволяє виявити додаткові когнітивні ознаки концепту.
- Для визначення периферії можна використати фразеологізми, паремії через те, що їх сенси показують ознаки концепту. Проте цей метод має недоліки, бо концепт може бути репрезентований через подібні лексичні одиниці лише в невеликій кількості.
- Асоціативне поле для аналізу утворюється як результат обробки даних експерименту. Поле формується через градацію відповідей опитаної групи від найбільшого до найменшого [4, с.124-130]

Виділяють такі різновиди концептів:

1. **Лінгвокультурний концепт.** У центрі такого концепту знаходиться оцінка. Він є складовою понятєвої бази лінгвокультурології. Вважається, що такий

концепт знаходить відбиття у свідомості певного народу, суспільства, яке зображає об'єкт реального чи ідеального світу.

2. **Національно-культурний концепт.** Переважно концепт має національно-культурне маркування. Інформація, думка представлена в найбільш генералізованому вигляді, при цьому досить конкретно зображена у мовній свідомості [1, с.91]

Підбивши підсумки під зазначеним вище, ми можемо сказати, що проблема поняття «концепт» залишається відкритою, адже існує декілька сфер розвитку в когнітивній лінгвістиці. Проте певні ознаки концепту допомагають краще виокремити цей феномен та осягнути його.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
2. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни.: ДонНУ, 2012. 350 с.
3. Кубрякова Е. С, Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г.. Краткий словарь когнитивных терминов. / За ред. Е.С. Кубрякова. М: Филол. фак. МГУ, 1996. 245 с.
4. Попова З. Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Монография. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
5. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем’єр, 2008. 332 с.
6. Geeraerts D., Cuyckens H. Introducing Cognitive Linguistics. 2010. URL: https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199738632.001.0001/oxfordhb-9780199738632-e-1. (дата звернення 20.09.2021)

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Ковбасюк Л.А.